

Zbirka eseja *Beyond the Cultural Turn* [Nakon kulturološkog zaokreta] dio je niza od gotovo pedeset naslova što ga University of California Press objavljuje pod nazivom "Studies in the History of Society and Culture" [Radovi o povijesti društva i kulture]. Ova, 34. knjiga u nizu, nastala je objavljivanjem radova sudionika znanstvenog skupa "Studying Culture at the Linguistic Turn: History and Sociology"

[Proučavanje kulture u lingvističkom zaokretu: povijest i sociologija] održanog 1996. godine u Berkeleyu. Rezultat je zbirka od devet eseja koju *American Journal of Sociology* ocjenjuje kao "jednostavno najbolju knjigu što je imamo o dosadašnjim rezultatima i budućim pravcima kulturološke analize".

U društvenim je znanostima malo što proizvelo toliko kontroverze kao što je to bilo s "kulturološkim zaokretom", što je pojam poznat i kao lingvistički zaokret, kulturalizam ili postmodernizam. Ova se knjiga bavi utjecajem što ga "kulturološki zaokret" ima u dvjema bitnim disciplinama društvenih znanosti — povijesti i sociologiji — te predlaže nove pravce u teoriji i praksi povijesnog istraživanja.

Urednice Victoria Bonnell i Lynn Hunt u uvodnom članku analiziraju ishodišta i implikacije "kulturološkog zaokreta", te njemu svojstvenu postmodernističku kritiku spoznaje. Eseji vodećih povijesničara i sociologa povijesti promišljaju uporabu kulturoloških teorija te pokazuju i njihove mogućnosti i njihova ograničenja. Pogovor što ga je napisao Hayden White, jedan od najutjecajnijih pobornika kulturalizma, nudi procjenu trenda spram kulturalizmu.

Beyond the Cultural Turn nudi svježja teorijska promišljanja o najprisutnijim temama što su nastale s "kulturološkim zaokretom" i provokativne empirijske studije koje su usredotočene na različite oblike društvene prakse, uporabu naracije, na tijelo i osobnost kao kritične sastavnice kulture i društva. U odgovoru na pitanje što točno čini "kulturološki zaokret" u sociološkoj i povijesnoj analizi, pojedini autori nude ponešto različita rješenja. Čini se, ipak, da im je zajednički interes za: (1) pitanja o statusu "društvenog"; (2) pitanja koja se postavljaju svodenjem kulture na simbolički, lingvistički i reprezentacijski sustav; (3) naizgled neizbježne metodološke i epistemološke dileme; (4) posljedični (ili možda uzročni) kolaps eksplanatornih paradigmi; (5) posljedični preustroj disciplina (uključujući i uspon kulturoloških studija).

Autorski su prilozi, ovisno o temama što ih provocira "kulturološki zaokret", podjeljeni u četiri dijela. Prvi se dio, *Culture as Concept and Practice* [Kultura kao pojam i praksa], bavi pitanjima definiranja i statusa kulture kao takve, osobito problematizirajući već zamijećenu zamagljenost samog pojma kulture. William H. Sewell, Jr. ("The Concept(s) of Culture" [Pristup(i) kulturi]) razmatra antropologiji svojstvenu ambivalentnost kad je kultura u pitanju te nudi pregled različitih tumačenja kulture u antropologiji, sociologiji i povijesti. Njegov je stav da je kulturu najprimjerenije konceptualizirati kao dijalektiku sustava i prakse, inzistirajući na nezaobilaznoj tenziji što vlada između sustava (kao sustava simbola i značenja) i prakse (kao niza običaja, navika i postupaka). Premda ne može biti riječi o jednom i jedinstvenom kulturološkom pristupu, Richard Biernacki u svom tekstu ("Method and Metaphor after the *New Cultural History*" [Metoda i metafora nakon *Nove kulturne historije*]) otkriva filozofsku orijentaciju zajedničku različitim kulturološkim pristupima. Istraživači kulture, uvjerenje je Biernackog, poput društveno orijentiranih prethodnika nastoje otkriti stvarne temelje društvenog svijeta. Razlika je u tome što oni društveno i ekonomsko zamjenjuju kulturološkim i lingvističkim, te tako "klasa" ustupa mjesto "znaku" kao ključnom

konceptu analize, no zapravo i dalje ima istu funkciju. Nasuprot kulturološkom "realizmu", koji kulturu shvaća kao krajnju sastavnicu društvene stvarnosti, Biernacki se zalaže za nominalistički pristup kulturi, takav koji odbacuje postojanje bilo kakvih krajnjih sastavnica u povijesti i društvenim znanostima.

Propitivanje znanosti same te istine kao standardne vrijednosti civilizacije Zapada, tema je drugog dijela knjige (*Knowledge in the Social Sciences* [Znanje u društvenim znanostima]). Budući da je znanost moguće promatrati i kao kulturno uvjetovanu djelatnost, dakle ne nešto što je iznad kulture, već je njezin dio, Margaret C. Jacob ("Science Studies after Social Construction: The Turn toward the Comparative and the Global" [Studiji znanosti nakon društvene konstrukcije: zakokret prema poredbenom i globalnom]) nastoji odgovoriti na pitanje kako je moguće da znanstvena spoznaja nastala u određenom kulturnom okruženju zadržava svoju vrijednost i u promijenjenim okolnostima. Jacob nalazi odgovor u sposobnosti znanosti da svoj autoritet nametne putem naracije o pretpostavljenom konfliktu između znanosti i tradicije, te superiornosti znanstvene metode u otkrivanju misterija života i smrti. Margaret R. Somers ("The Privatization of Citizenship: How to Unthink a Knowledge Culture" [Privatizacije građanske pripadnosti: kako odbaciti kulturu znanja]) posebnu pažnju poklanja narativnim oblicima koje legitimiziraju tzv. "citizenship" teorije ugrađujući ih u kulturu znanja. U svom tekstu nastoji objasniti kako je ova anglo-američka metanaracija proizvela neizbježnu dihotomiju između države i tržišta (javnog i privatnog, prirodnog i neprirodnog) te dovela do propasti pojmova civilnog društva, političke kulture i javne sfere.

I u narednom odjeljku zbirke (*Narrative, Discourse, and Problems of Representation* [Pripovijedanje, diskurs i problemi reprezentacije]) naracija je kao temeljni pojam, jer upravo ona omogućuje vezu između kulture kao sustava i kulture kao prakse. Karen Halttunen ("Cultural History and the Challenge of Narrativity" [Kulturna historija i izazov pripovjednog]) razmatra postojeće narativne oblike, njihov razvoj u vremenu i mogući utjecaj na povijesnu praksu. Tvrdnju kako naracija svoju snagu crpe iz uronjenosti u svakodnevni život Halttunen potkrepljuje primjerom naracije u pričama s elementima horora i misterije. Koliko je povijesna naracija, onakva kakva nam je poznata, jedinstveni zapadni i eurocentrični oblik spoznaje, pitanje je s kojim nas suočava Steven Feierman ("Colonizers, Scholars, and the Creation of Invisible Histories" [Kolonizatori, znanstvenici i stvaranje nevidljivih historija]). Za to se Feierman služi primjerom sjevernoruandskih iscjelitelja. Iznenađujući odgovori do kojih dolazi upućuju na krhkost uobičajenih dihotomija — europsko/afričko, kolonizator/kolonizirani, svjetsko/lokalno. Iscjeliteljstvo je do te mjere ostalo neshvatljivo europskim promatračima da se opiralo uobičajenim kategorijama reprezentacije i analize, a iscjelitelji su postali zapravo nevidljivi. No, zapadna perspektiva i praksa ponekad zna zamagliti i pogled na vlastitu prošlost. Upravo na to upućuje Sonya O. Rose ("Cultural Analysis and Moral Discourses: Episodes, Continuities, and Transformations" [Analiza kulture i moralni diskursi: epizode, kontinuiteti i transformacije]) kada analizira teorijsku literaturu o ciklusima "moralne panike", osobito trenutke u kojima se obnavljaju vječne teme o ženskoj prirodi kao nesređenoj, nasilničkoj i sklonoj ispadima.

I dok je društvena i politička akcija uvjetovana naracijom, ona također ovisi i o mnogim pretpostavkama o djelujućem pojedincu. Preostali se dio knjige (*Reconstructing the Categories of Body and Self* [Rekonstruirajući pojmove tijela i sebstva]), dakle, usredotočuje na kategorije tijela i osobnosti. Caroline Bynum se u svom tekstu ("Why All the Fuss about the Body? A Medievalist's Perspective" [Čemu tolika briga o tijelu? Očište medievalista]) koncentrira na "umiruće tijelo". Krećući se između suvremenog i srednjovjekovnog svijeta, propituje implikacije koje smrt tijela ima na identitet, tvar i

želju. Jerrold Seigel ("Problematizing the Self" [Problematizirajući sebstvo]) razlikuje tri odvojene dimenzije razmišljanja o osobnosti: materijalnu, relacijsku i refleksivnu. Uz to Seigel uvodi i pojam "narrativna osobnost", gdje naracije osiguravaju vezu između kulture i svijesti, između društvenih veza i refleksivnih osobina. "Konkretna osobnost", koja je razvijena naracijom, još uvijek se suočava s tenzijom između slobode (refleksivno) i prisile (relacijsko).

Edita PETRONIJEVIĆ

Četvrta knjiga Ivana Lozice donekle se otrgla od autorovih prijašnjih interesa za tipologiju i semiotiku performativnih žanrova hrvatskoga folkloru i okrenula više mitologijskoj i genealogijskoj njihovoj podlozi, koja dominira svim ovdje okupljenim priložima. Tekstove "Dva demona: orko i macić", "Turičinim tragom", te "Došli smo vam kolendati" objedinjuje zajednički pretraživački naum: u primjeru orka i macića autor nam priređuje bajkovito anegdotalnu šetnju ambivalentnim, čas vrcavim čas jezovitim smjerovima predaja što su se o njih oplele, dok srodnu "lovačku priču", sad o odbjegloj mitskoj zvijeri, upriličuje putovanje "Turičinim tragom", uvijek u dvostruko detektivskoj vizuri: kroz postojeće znanstvenoistraživačke deskripcije te kroz vlastite usporedbene uspostave genealoških veza. U "Došli smo vam kolendati" Lozica pak načelno inzistira na izvedbenoj komponenti koledvanja, videći u njemu jedno od samih ishodišta "povijesti hrvatskoga kazališta", no pretežito etimološki razmatra nazivlje tog običaja, točnije (pra)slavenske i (staro)romanske mitološke njegove slojeve, nagađajući o zajedničkim "praindoeuropskim" izvorima raznih inačica, kao i o varijabilnim funkcijama koledarskog ophoda. Razgrnuto pogansko ritualno tijelo božanskog Koleda navelo je Lozicu na veze ne samo s ranom hrvatskom dramatikom nego i s brojnim drugim obredno-teatralnim fenomenima.

Ivan Lozica, Poganska baština, Golden marketing, Zagreb 2002., 222 str.

No sad nešto o studijama **teatarskih** virtualija koje izdvajam iz ove knjige kao primjerne blasfemične **znanstvene** baštine poganskoga nasljeđa. Blasfemične zato, što se njihova poganskost iz predmeta studioznog uvida preselila u samo tkivo Lozičina izlaganja i poglavito jezika. Uzmimo primjer "Izuma džudijate", trećeg teksta u knjizi. Baš kao i dvoznačni naslov cjeline u koju je uklopljen, tako se i sintagma "izum džudijate" parodično igra sa znanom krilaticom "izuma tradicije", samo što se heuristički movens ovdje ne razaznaje toliko u nacionalnoideologijskoj svrsi koliko upravo u procedurama **znanstvene** kapitalizacije izmišljenih prošlosnih nalaza. Ne mogavši naići na suvremene tragove navodne srednjovjekovne dubrovačke "džudijate", čiju je negdašnju egzistenciju kategorički (pro)izveo Lozičin suvremenik Slobodan Prosperov Novak (koji je taj proizvod uvrstio i u nedavno izišlu svoju *Povijest hrvatske književnosti*), Lozica se ipak htio zagledati u povijesno lice toga mračnog rituala — što je navodno mučenog Židova provodio na kolima kroz Dubrovnik — ugledavši umjesto toga — uskršnje dubrovačke čuvaru Božjeg groba i prohod **likova** "naoružanih Židova" — Žudija, Stradunom. Odjednom, umjesto same navodne dubrovačke protužidovske egzorcistike, Lozici je intrigantnijim postao suvremeni zaplet istraživačkog prepisivanja stranih i domaćih izvora te sklonost bombastičnim tumačenjima, pa i nehajnim seljenjima navodnih "nalaza" koje stoljeće prije ili kasnije: najprije je slavist Miroslav Pantić prepisao Toschijev opis rimskih **karnevalskih giudiata** koje su se održale do 19. st. i prekrstio ih u dubrovačke *džudijate*, povezavši ih s likovima Žudija što se javljaju na Veliki petak i smjestio ih u 14. stoljeće, a zatim je Novak Pantićevu mistifikaciju pomaknuo na 12. stoljeće, valjda kako bi teza zvučala arhaičnije. Rekla bih da je u ovome poglavljju knjige poslovičan autorov oprez pred mogućim interpretativnim zamaskama pokazao svoju